

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗАХИСТУ ВІД МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У тезах розглядається проблема маніпулятивного впливу в сучасному медіапросторі та обґрунтовується значення медіаграмотності як одного з ключових чинників захисту особистості від інформаційних маніпуляцій. Проаналізовано наукові підходи до розуміння маніпуляції свідомістю, визначено основні технології її реалізації в засобах масової інформації та цифрових медіа. На основі конкретних прикладів сучасних медіаманіпуляцій показано, яким чином навички медіаграмотності дозволяють виявляти спотворення інформації та протидіяти небажаному впливу. Окреслено основні шляхи формування й розвитку медіаграмотності в умовах закладу вищої освіти, зокрема на прикладі освітнього середовища Вінницького національного технічного університету.

Ключові слова: *медіаграмотність, маніпулятивний вплив, мас-медіа, критичне мислення, інформаційна безпека.*

Abstract

The theses consider the problem of manipulative influence in the modern media space and substantiate the importance of media literacy as one of the key factors in protecting the individual from information manipulation. Scientific approaches to understanding the manipulation of consciousness are analyzed, the main technologies for its implementation in the mass media and digital media are identified. Based on specific examples of modern media manipulations, it is shown how media literacy skills allow detecting distortions of information and counteracting unwanted influence. The main ways of forming and developing media literacy in the conditions of a higher education institution are outlined, in particular, using the example of the educational environment of Vinnytsia National Technical University.

Keywords: *media literacy, manipulative influence, mass media, critical thinking, information security.*

Вступ

Стрімкий розвиток цифрових технологій і масових комунікацій зумовив істотне розширення інформаційного простору, в якому перебуває сучасна людина. Засоби масової інформації, соціальні мережі та онлайн-платформи стали важливими інструментами формування суспільної думки, політичних установок і ціннісних орієнтацій. Водночас зростає й загроза маніпулятивного впливу, що здійснюється приховано, із використанням психологічних, емоційних і когнітивних механізмів.

У цих умовах особливої актуальності набуває проблема медіаграмотності як здатності людини усвідомлено сприймати інформацію, критично її аналізувати та відрізнити достовірні повідомлення від маніпулятивних. Саме рівень медіаграмотності значною мірою визначає стійкість особистості до інформаційного тиску та дезінформації.

Метою роботи є аналіз сутності маніпулятивного впливу в медіапросторі та обґрунтування ролі медіаграмотності як ефективного засобу захисту від інформаційних маніпуляцій.

Результати дослідження

У науковій літературі маніпулятивний вплив визначається як прихований різновид психологічного впливу, спрямований на зміну установок, переконань і поведінки людини без її усвідомленої згоди. Н. Чомскі наголошує, що пропаганда й маніпуляція ґрунтуються на контролі інформаційних потоків, унаслідок чого аудиторія отримує обмежену картину реальності та позбавляється можливості самостійного критичного вибору [1, с. 25–27].

Подібної позиції дотримується й Г. Шиллер, який зазначає, що маніпуляція масовою свідомістю реалізується через систематичне повторення вигідних меседжів, емоційне забарвлення інформації та викривлення фактів, що поступово формує в реципієнта ілюзію об'єктивності поданих повідомлень [9, с. 112]. Є. Доценко підкреслює, що ключовою ознакою маніпуляції є прихованість її справжніх цілей та апеляція до когнітивних і емоційних уразливостей людини — страху, тривоги й почуття невизначеності [10, с. 34–36].

У сучасних медіа найпоширенішими формами маніпулятивного впливу є фейкові новини, підміна понять, емоційна експлуатація та псевдонаукове обґрунтування інформації. Зокрема, в аналітичних матеріалах Detector Media зафіксовано використання заголовків із виразним емоційно-негативним забарвленням, які не підкріплюються офіційними статистичними даними, але спрямовані на апеляцію

до страху та тривоги аудиторії [2].

Показовими є також матеріали, викриті аналітиками StopFake, зокрема фейки про так звані «таємні біологічні лабораторії» в Україні. У цих повідомленнях маніпуляція здійснюється шляхом використання псевдонаукової лексики, посилань на анонімні джерела та навмисного перекручування фактів [5]. Іншим прикладом є підміна понять, коли в окремих медіапублікаціях термін «мобілізація» навмисно ототожнюється з «примусовою депортацією», що формує в аудиторії хибне уявлення про реальні процеси та їх правові підстави [2].

Усі наведені приклади демонструють, що без належного рівня медіаграмотності реципієнт стає вразливим до маніпулятивних технологій. Натомість медіаграмотність дозволяє перевіряти джерела інформації, співставляти різні точки зору, відокремлювати факти від оціночних суджень і розпізнавати емоційні тригери. За визначенням ЮНЕСКО, в межах концепції Media and Information Literacy, медіаграмотність охоплює здатність доступу до інформації, її аналізу, оцінювання та відповідального використання, що фактично формує інформаційний «імунітет» особистості [8].

Важливу роль у формуванні медіаграмотності відіграють заклади вищої освіти. У Вінницькому національному технічному університеті розвиток цих компетентностей здійснюється в межах гуманітарних і міждисциплінарних дисциплін, таких як «Філософія», «Засоби протидії маніпуляціям свідомістю», а також через використання інтерактивних форм навчання: аналізу медіатекстів, роботи з першоджерелами, елементів фактчекінгу, дискусій і проблемно-орієнтованого навчання. Значну увагу приділено методам активізації пізнавальної діяльності студентів, зокрема інтелектуально-ігровим підходам, що сприяють розвитку аналітичного мислення та здатності самостійно оцінювати інформацію [4; 6; 7].

Висновки

Маніпулятивний вплив є невід’ємною складовою сучасного медіапростору та становить серйозну загрозу для інформаційної безпеки особистості. Медіаграмотність виступає ефективним засобом протидії таким впливам, оскільки формує навички критичного аналізу медіаповідомлень, перевірки джерел і усвідомленого споживання інформації. Подальший розвиток медіаграмотності, зокрема в системі вищої освіти, є важливою умовою формування відповідального та стійкого до маніпуляцій громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Chomsky N. Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda. New York : Seven Stories Press, 2002. 112 p.
2. Detector Media. Маніпуляції та дезінформація в українських медіа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://detector.media>
3. Найдьонова Л. А. Медіаграмотність як чинник розвитку критичного мислення особистості // Психологія і суспільство. 2016. № 3. С. 98–105.
4. Ратніков В. С., Теклюк А. І. Етика та раціональність у науковому дослідженні : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2022. 144 с.
5. StopFake. Як працюють фейки та маніпуляції в медіа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.stopfake.org>
6. Теклюк А. І. Інтелектуально-ігрові засоби активізації пізнавальної активності студентів [Електронний ресурс]. Вінниця : Репозитарій ВНТУ, 2025. 23 с.
7. Теклюк А. І. Розвиток креативності в студентів технічних спеціальностей за допомогою друдлів [Електронний ресурс]. Вінниця : Репозитарій ВНТУ, 2021. 18 с.
8. UNESCO. Media and Information Literacy: Policy and Strategy Guidelines [Electronic resource]. Available at: <https://www.unesco.org>
9. Шиллер Г. Маніпулятори свідомістю. Київ : Смолоскип, 2004. 304 с.
10. Калинобродська К. А. Система маніпуляційних механізмів в соціальному просторі суспільства постмодерна // <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/7b25c22b-9a0a-4236-a0a8-f7d399eb747e/content>

Маскевич Максим Русланович – студент групи 2Б-24б, факультет будівництва цивільної та екологічної інженерії, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: maskevichmaksim51@gmail.com

Науковий керівник: **Теклюк Анатолій Іванович** – канд. філософських наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua

Maskevich Maksym Ruslanovych – student of group 2B-24b, Faculty of Civil and Environmental Engineering, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, Ukraine, e-mail: maskevichmaksim51@gmail.com

Supervisor: **Tekliuk Anatolii I.** — PhD in Philosophy, Associate Professor, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: teklyuk.a.i@vntu.edu.ua